

Úprava krajnej núdze a nutnej obrany v Maďarsku**The legislation of necessary defense and extreme emergency in Hungary****JUDr. Samuel Csóka****Anotácia**

Článok sa zameriava na rozbor právnej úpravy dôvodov pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti v podmienkach Maďarska. Opisuje predovšetkým zákonné podmienky zakotvené v ustanoveniach upravujúcich inštitúty, ktoré trestné právo pod týmto spoločným názvom zoskupuje. Hlavný dôraz je však kladený na dva v praxi sa najčastejšie vyskytujúce a to nutnú obranu a krajnú núdzu.

Annotation

The article focuses on the description of legislation of Grounds for total or partial exemption from criminal responsibility in Hungary. It describes in particular the legal conditions enshrined in the provisions which criminal law groups under this common name. However, the main emphasis is placed on the two most commonly used grounds incorporated in the Hungarian legislation, namely the necessary defense and extreme emergency.

Kľúčové slová

trestný čin, nutná obrana, krajná núdza, trestná zodpovednosť

Keywords

offense, necessary defense, extreme emergency, criminal liability

ÚVOD

Slovenská koncepcia Trestného práva hmotného vychádza z viacerých základných kategórií. Jednou z nich je aj koncepcia vymedzenia trestného činu. Platný Trestný zákon, ktorý nadobudol účinnosť 1.1. 2006, prišiel s novou koncepciou pojmu trestného činu. Pôvodné materiálno-formálne pojetie trestného činu nahradil formálnym vymedzením tohto pojmu. To je založené na skutočnosti, že za trestný čin sa považuje také konanie subjektu, ktoré je protiprávne a ktoré zároveň naplňuje znaky trestného činu uvedeného v Trestnom zákone. Inak povedané, aby sa mohlo konanie subjektu považovať za trestný čin musí splniť dve podmienky a tými sú jednak protiprávnosť konania a jednak to, že konanie sa dá subsumovať pod znaky niektorého trestného činu. Ak niektorá z týchto dvoch podmienok chýba, nemožno považovať konanie subjektu za trestný čin. Ak konanie subjektu naplňuje znaky niektorého trestného činu, ale z určitých, zákonom predpokladaných dôvodov, nie je protiprávne, tak takéto konanie teória pomenúva „čin inak trestný“. Slovenská trestnoprávna teória má pre tieto dôvody pripravenú definíciu a nazýva ich „okolnosti vylučujúce protiprávnosť činu“. Maďarský zákonodarca však zvolil definíciu pojmu trestného činu na základe inej koncepcie. Trestný čin

v maďarskej právnej úprave je totiž zadaný ako čin poškodzujúci spoločnosť, ktorý je možné potrestať na základe Trestného zákona. Keďže protiprávnosť konania nie je na rozdiel od slovenskej legislatívy jedným z obligatórnych znakov trestného činu, maďarský zákonodarca tak pre obdobné konanie subjektu zvolil pomenovanie „dôvody pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti“.

Cieľom tohto článku bolo zamerať sa na dôvody pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti v maďarskej právnej úprave a to s osobitým zreteľom na nutnú obranu a krajnú núdzu. Aby článok naplnil stanovený cieľ, budeme sa v ňom venovať predovšetkým skúmaniu a popisovaniu ich zákonnej právnej úpravy. Takisto však okrem zistenia platnej úpravy nemôžeme opomenúť aj niektoré teoretické a aplikačné problémy dôvodov pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti, ktoré v sebe právny poriadok Maďarska zahŕňa a taktiež porovnanie danej oblasti so slovenskou právnou úpravou.

Podkladom pre spracovanie článku bola predovšetkým maďarská odborná literatúra ako aj platná maďarská legislatíva. Článok pozostáva z troch na seba nadväzujúcich častí. V prvej sa v stručnosti zameriava všeobecne na dôvody pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti. Predovšetkým teda na to, ktoré inštitúty pod týmto názvom maďarská právna úprava v sebe zahŕňa. Druhá a tretia časť článku sa sústreďuje najmä na platnú právnu úpravu trestnoprávných inštitútov známych pod názvami nutná obrana, resp. krajná núdza.

Všeobecne o dôvodoch pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti

Dôvody pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti a ich právna úprava sú uvedené v štvrtej hlave maďarského trestného zákona nesúceho názov „*Büntető Törvénykönyvről*“. Páchateľ môže byť úplne alebo čiastočne oslobodený od trestnej zodpovednosti alebo jeho čin môže byť úplne alebo čiastočne pozbavený kriminalizácie z týchto dôvodov:

- a) maloletosť
- b) nepríčetnosť
- c) nátlak a hrozba
- d) omyl
- e) oprávnená obrana
- f) núdza (stav núdze)
- g) štatutárne oprávnenie
- h) iné dôvody ustanovené zákonom

Pojem podobného znenia a to „okolnosti vylučujúce trestnú zodpovednosť“ nachádzame aj v slovenskom právnom poriadku, avšak prístup oboch krajín k tejto problematike je rozličný. Slovenská úprava zoskupuje pod týmto pojmom len dve okolnosti a to konkrétne situácie, pri ktorých nebude páchatel' trestne zodpovedný vzhľadom na svoj vek alebo nepríčetnosť. Aj v prípade, že páchatel'ove konanie nie je na základe týchto dôvodov možné trestne stíhať, stále sa jedná o trestný čin. Páchateľ zaňho len nebude trestne zodpovedný. Z uvedenej právnej úpravy našich južných susedov ale môžeme

logicky prísť k záveru, že maďarská legislatíva pod dôvodmi pre celkové alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti upravuje okrem nedostatku veku a nepríčetnosti aj ďalších šesť dôvodov na základe ktorých môže byť osoba úplne alebo čiastočne zbavená trestnej zodpovednosti za svoje konanie. Medzi nimi samozrejme nachádzame aj nutnú obranu (oprávnenú obranu) a krajnú núdzu (stav núdze), ktorým sa prioritne venuje tento článok.

Maďarský zákon však takisto určuje, že prostredníctvom všetkých ôsmich uvedených dôvodov môže byť jedinec jednak oslobodený od trestnej zodpovednosti, ale takisto, že jeho čin môže byť úplne alebo čiastočne pozbavený kriminalizácie.^[1]

V rámci rozboru maďarskej právnej úpravy súvisiacou s danou oblasťou však nesmieme zabudnúť spomenúť, že maďarský zákonodárca uvádza aj samostatný pojem „dôvody pre vylúčenie trestnosti“. V ustanoveniach upravujúcich danú problematiku však určuje, že úplné vylúčenie trestnej zodpovednosti nastúpi v prípade, že nastane niektorý z týchto zákonom vymedzených dôvodov:

- a) smrť páchatel'a;
- b) zákonné obmedzenie;
- c) milosrdenstvo;
- d) dobrovoľná reštitúcia;
- e) iný dôvod vymedzený zákonom.

Rozdiel medzi dôvodmi pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti a dôvodmi pre vylúčenie trestnej zodpovednosti je zrejmy už zo zákonnej dikcie oboch uvedených pojmov. Zatiaľ čo pri dôvodoch pre celkové alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti **môže** byť subjekt úplne alebo čiastočne oslobodený od trestnej zodpovednosti alebo jeho čin **môže** byť úplne alebo čiastočne pozbavený kriminalizácie, tak pri dôvodoch pre vylúčenie trestnej zodpovednosti nám právna úprava jasne stanovuje, že trestná zodpovednosť osoby **bude** vylúčená, ak nastane niektorý zo zákonom stanovených dôvodov.

Maďarský trestný zákon taxatívne vymenúva a zakotvuje vo svojom znení len dve okolnosti vylučujúce protiprávnosť zakomponované v slovenskom právnom poriadku a to oprávnenú obranu a stav núdze, ostatné okolnosti vyplývajú predovšetkým z judikatúry súdov a z maďarskej právnej teórie. Nutná obrana sa v systéme maďarského trestného práva nazýva oprávnená obrana a krajná núdza zase stav núdze.^[2]

Oprávnená obrana

Je pochopiteľné a aj správne, že občanom ako takým nie je povolené, aby zobrali spravodlivosť a zákon do vlastných rúk a svojím konaním si tak vynucovali právo. Táto funkcia totiž patrí výhradne štátu a jeho orgánom. Trestný zákon však musí občanom poskytnúť nástroj na to, aby v určitých prípadoch mohli konať vo svoj prospech a tak ochrániť svoje práva, či už je to život alebo majetok. Občan musí byť schopný v prípade priamo hroziaceho útoku brániť svoje záujmy bezprostredne a okamžite a nemožno od neho očakávať, že zostane pasívny v prípade priamo hroziacej protiprávnej agresie. Napriek tomu,

že osoba poruší pri takomto konaní právo a spôsobí tým útočníkovi škodu v súlade s paragrafom 22 maďarského trestného zákona a podmienkami oprávnenej obrany, tak takéto konanie nebude v rozpore s právom, ale v súlade s Trestným zákonom.^[3]

V ods. 1 § 22 maďarského trestného zákona sa hovorí, že ak osoba, ktorá svojim nevyhnutným konaním zabráňuje protiprávnemu útoku smerujúcemu proti jej osobe, majetku, majetku iných osôb, záujmom spoločnosti alebo protiprávnemu útoku, ktorý v súvislosti s uvedeným predstavuje priamu hrozbu, tak takéto konanie danej osoby nie je trestné.

V druhom odstavci, v rámci poslednej rekodifikácie Trestného zákona v roku 2012, zase pre potreby praxe zákonodarca stanovil za akých okolností sa vykonaný útok bude automaticky považovať za bezprostredné ohrozenie života obete. *„Protizákonný útok sa považuje za bezprostredné nebezpečenstvo smrti, ak je spáchaný:*

a) proti osobe

aa) v noci,

ab) zobrazením smrtiacej zbrane,

ac) nosením smrtiacej zbrane alebo

ad) v gangu;

b) vniknutím do domu obete

ba) v noci,

7

bb) zobrazením smrtiacej zbrane,

bc) nosením smrtiacej zbrane alebo

bd) v gangu;

alebo

c) nezákonným a ozbrojeným vniknutím do oploteného priestoru domu“.^[4] (§ 22 ods. 2 maďarského Trestného zákona)

Tretí odstavec toho istého paragrafu ustanovuje, že osoba, ktorá pri konaní v oprávnenej obrane prekročí medze obrany z dôvodu šoku alebo opodstatneného rozrušenia, nebude táto za takéto konanie trestne zodpovedná. Takéto ustanovenie svojou zákonnou dikciou pripomína konanie v tzv. Osobitnom prípade nutnej obrany podľa § 25 ods. 3 slovenského Trestného zákona. Uvedené ustanovenia je však značne problematické pri jeho aplikácii do praxe. Svojou čiastočnou vágnosťou totiž spôsobuje problémy orgánom činným v trestnom konaní vo fáze dokazovania.^[5]

Štvrtý odstavec predmetného paragrafu zase určuje hranice zásady subsidiarity pri konaní v nutnej obrane tak, že obranca môže na ochranu svojich záujmov prostredníctvom tohto inštitútu zasiahnuť len, ak *„napadnutá osoba nie je spôsobilá podniknúť únikové kroky, aby zabránila protiprávnemu útoku.“* (§ 22 ods. 4 maďarského Trestného zákona)

To znamená, že osoba pred konaním v oprávnenej obrane musí využiť, vzhľadom na okolnosti konkrétneho prípadu, všetky iné prostriedky na zamedzenie hroziaceho útoku. Ak tak osoba obrancu neurobí, nezmesť sa do zákonnom stanovených medzí konania v nutnej obrane (oprávnenej obrane).

Z uvedeného znenia ustanovenia maďarského právneho poriadku môžeme konštatovať, že na rozdiel od slovenskej legislatívy, je tu zásada subsidiarity nutnej obrany priamo zákonne vymedzená.

Vzhľadom na úpravu oprávnenej obrany v § 22 ods. 1 môžeme celkom ľahko definovať, ktoré záujmy podľa maďarského práva môže osoba v oprávnenej obrane svojím konaním chrániť. Ide predovšetkým o osobu obrancu, inú osobu a ich majetok alebo verejný záujem. Stav, v ktorom obranca, môže konať v rámci oprávnenej obrany, trvá dovtedy dokým trvá aj protiprávny útok, konanie v oprávnenej obrane už nie je možné po skončení tohto útoku. ^[6]

V auguste v roku 2009 bol do maďarského trestného zákona v časti upravujúcej nutnú obranu (priamo do prvého paragrafu) zaradený pojem tzv. „preventívnej oprávnenej obrany“, teda použitie automatického obranného zariadenia. Paragraf 21 maďarského Trestného zákona konkrétne hovorí, že „každá osoba, ktorá používa také prostriedky obrany, ktoré nie sú uznané ako smrtiaca zbraň, inštalované pre svoju vlastnú ochranu a / alebo na ochranu ostatných pred nebezpečenstvom, ktoré mu v prípade protiprávneho útoku hrozí, nebude trestne stíhaná za ujmu, ktorú agresor utrpí, pokiaľ osoba pri svojej obrane urobila všetko, čo je v jej moci, aby sa zabránilo zraneniu.“ (§ 21 maďarského Trestného zákona)

Tento mechanizmus si nainštaluje osoba iba vtedy ak je na to oprávnená a takéto zariadenie sa spustí iba pri protizákonnom správaní útočníka a takýto zákrok smeruje len proti nemu. Zásadnou podmienkou priamo vyplývajúcou z citovaného ustanovenia je, že takéto zariadenie nemôže útočníkovi spôsobiť smrť a ak je to len trochu možné, zariadenie by sa malo snažiť vyhnúť aj spôsobeniu ujmy. ^[7]

V tejto časti článku by som sa rád trochu detailnejšie venoval samotnému pojmu „automatické obranné zariadenie“, ktoré je pre náš právny poriadok pojmom neznámym. Ide predovšetkým o zariadenia, ktoré si osoby so zámerom preventívnej ochrany svojich právom chránených záujmov môžu nainštalovať do svojich chát, domovov, áut, skladov, obchodov a podobne. Pôsobením týchto zariadení môže byť následne prípadný votrelac pri svojom protiprávnom konaní prinútený od svojho konania porušujúceho chránený záujem upustiť. Príkladmi na spomínané zariadenie môžu byť napríklad elektrické zariadenie, ktoré prípadného útočníka zasiahnutím elektrického prúdu odradí od pokračovania v protiprávnej činnosti, či zatváracia stena, ktorá útočníka obmedzí na osobnej slobode. Podľa môjho názoru je zakomponovanie pojmu tzv. preventívnej oprávnenej obrany do právnej úpravy a s ním spojené použitie automatického obranného zariadenia značne kontroverzné. Maďarská legislatíva síce stanovuje jasné podmienky na zákonné použitie tohto trestnoprávneho nástroja, avšak nedostatočne reflektuje na sporné situácie, ktoré môžu jeho pôsobením vzniknúť. ^[8]

Ďalším, z môjho pohľadu absentujúcim prvkom v maďarskej právnej úprave nutnej obrany je nezakomponovanie ustanovenia o tzv. putatívnej a teda zdanlivej nutnej obrane. Konanie obrancu proti zdanlivému neuskutočnenému útoku sa síce snaží nahradiť pôsobením iných ustanovení, dovoľm si ale tvrdiť, že samostatné ustanovenie upravujúce toto v praxi často vyskytujúce sa konanie v maďarskom Trestnom zákone chýba.

Stav núdze

Ďalším dôvodom pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti upraveným maďarským trestným zákonom je núdza alebo stav núdze. Stav núdze je v maďarskom trestnom zákone upravený v § 23, ktorý v ods. 1 hovorí, že *„každá osoba, ktorá zachraňuje seba, alebo svoj majetok, alebo iné osoby, alebo ich majetok pred priamym nebezpečenstvom, ktorému nebolo možné predísť inak, alebo koná v záujme ochrany verejného záujmu, nie je trestne zodpovedná, za predpokladu, že nebezpečenstvo nespôsobila sama a výsledkom jej konania je škoda nepresahujúca tú, ktorá hrozila“* (§ 23 ods. 1 maďarského trestného zákona).

Aplikovaním dedukčnej metódy na uvedené znenie príslušného ustanovenia môžeme dospieť k viacerým záverom. Základom krajnej núdze sú takisto ako v slovenskom právnom poriadku dva právom chránené záujmy. V situácii, keď jeden záujem nie je možné ochrániť inak ako obetovaním záujmu druhého, môže osoba, za kumulatívneho splnenia ďalších podmienok, konať v rámci inštitútu stavu núdze. Rozdiely v právnych úpravách medzi slovenskou a maďarskou legislatívou sú však badateľné už na prvý pohľad. Najzásadnejšiu odlišnosť môžeme badať v inom pohľade na zásadu proporcionality zo strany zákonodarcov oboch krajín. Zatiaľ čo v slovenskej právnej úprave môže byť konaním v medziach inštitútu krajnej núdze obetovaný záujem rovnako závažný a dokonca aj závažnejší, v maďarskej úprave je tomu inak. Aby boli naplnené zákonné podmienky stavu núdze, môže byť totiž spôsobená výhradne rovnaká alebo menšia (nepresahujúca) škoda ako tá, ktorá hrozila. Z môjho pohľadu je pre potreby praxe maďarská úprava zásady proporcionality svojou jasnosťou vhodnejšia a to predovšetkým tým, že uľahčuje prácu orgánom činným v trestnom konaní. Názory odbornej verejnosti na túto problematiku sa však pre jej konzervatívnejšie poňatie zásadne líšia a je potrebné, aby diskusia medzi odborníkmi, s cieľom tieto názorové nezhody legislatívnou cestou urovnať, prebiehala aj naďalej.

Na druhej strane prístup oboch právnych úprav k ďalšej zo základných podmienok krajnej núdze, ktorou je zásada subsidiarity v konaní, je rovnaký. To znamená, že ako na Slovensku tak aj v Maďarsku je prostredníctvom krajnej núdze možno chrániť právom chránené záujmy len proti nebezpečenstvu, ktorému nebolo možné predísť iným spôsobom. Konanie osôb v medziach stavu núdze je tým pádom povolené len vtedy, ak je nebezpečenstvo bezprostredné a nejde ho odvrátiť iným spôsobom. Ak však je možné nebezpečenstvo odvrátiť bez spáchania trestného činu, tak konanie v stave núdze nie je možné. Aby teda osoba konajúca v krajnej núdzi nevybočila z jej zákonom stanovených medzí, musí najskôr vyčerpať všetky iné prostriedky na zamedzenie hroziaceho nebezpečenstva, v prípade ak to okolnosti konkrétneho prípadu dovoľujú. V súvislosti s takouto koncepciou zásady subsidiarity v právnej úprave oboch krajín možno konštatovať, že je dostatočná a dá sa s ňou súhlasiť.

Podľa § 23 ods. 2 zase podobne ako pri oprávnenej obrane môžeme konštatovať že, osoba konajúca v stave núdze nebude trestne zodpovedná za svoje konanie, ak spôsobila škodu rovnako závažnú alebo závažnejšiu, keďže vzhľadom na svoje rozrušenie alebo šok nebola schopná závažnosť škody rozpoznať. Takáto právna úprava je takisto veľmi vhodne koncipovaná a primeraným spôsobom odpovedá na požiadavky praxe. Zákonodarca správne zobral do úvahy mieru náročnosti situácie na psychický stav osoby, ktorá sa pomocou krajnej núdze snaží neraz ochrániť tie najzávažnejšie právom chránené záujmy.

V treťom odseku Trestný zákon upravuje postavenie osôb, ktoré sú hroziace nebezpečenstvo povinné znášať a teda sa nemôžu proti nemu brániť konaním v stave núdze. Ide o osoby, ktoré nebezpečenstvo spôsobili alebo sú vystavené nebezpečenstvu ako následok ich profesionálnej povinnosti.^[9]

Z uvedeného ustanovenia sa tak pre potreby aplikačnej praxe následne odvodzuje beztrestnosť konania podobnej povahy ako je tomu pri konaní v rámci výkonu práva a povinnosti zakomponovanom v slovenskom právnom poriadku.

V stave núdze môžu občania chrániť svoje záujmy najčastejšie pri nebezpečenstve vyplývajúcom zo živelnej pohromy. Iné osoby ako osoba, ktorej hrozí nebezpečenstvo, môžu v stave núdze zasiahnuť len za splnenia niektorého z taxatívne vymenovaných dôvodov. Tými sú kokréktne situácie, ak:

- a) niekto vystaví nebezpečenstvu sám seba
- b) záchranný čin v stave núdze sa týka aj ostatných osôb
- c) obranné konanie niekoho kto koná v oprávnenej obrane a jeho obrana ohrozuje aj iné osoby ako hlavného páchatela.^[10]

ZÁVER

Ako je to už v úvode článku uvedené, jeho cieľom bolo zistiť stav právnej úpravy dôvodov pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti s osobitným zreteľom na nutnú obranu a krajnú núdzu v podmienkach maďarského právneho poriadku. Prípadne však takisto čiastočne poukázať na niektoré súvisiace teoretické a aplikačné problémy ako aj podobnosti so slovenskou legislaťou.

K naplneniu tohto cieľa je prispôsobená aj štruktúra článku a predovšetkým obsah jeho jednotlivých častí.

Na základe vypracovaného článku možno konštatovať, že súčasná úprava dôvodov pre úplné alebo čiastočné vylúčenie trestnej zodpovednosti, ale predovšetkým nutnej obrany a krajnej núdze v Maďarsku vytvára efektívny právny rámec pre ich uplatňovanie. Nachádzajú sa tu však aj problematické úseky, o ktorých bude musieť naďalej prebiehať debata medzi odbornou verejnosťou. Sú nimi najmä používanie automatických obranných mechanizmov v rámci inštitútu oprávnenej obrany, nezakomponovanie ustanovenia o tzv. putatívnej obrane v zákonnej dikcii tohto dôvodu pre vylúčenie trestnej zodpovednosti, či pre niekoho príliš konzervatívne nahliadanie zákonodarcu na zásadu proporcionality pri krajnej núdzi (stave núdzi).

Článok bol vypracovaný na základe poznatkov získaných štúdiom odbornej literatúry, zoznam ktorej je súčasťou článku. Pri vypracovaní článku boli použité viaceré vedecké metódy, a to najmä metóda analýzy, syntézy, komparácie, historická metóda a opisná metóda.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

BELOVICS, E. – BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – DOMONKOS, A. – GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – SINKU, P.: Büntetőjog. Általános Rész. Budapest, 2009,

HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 325 s. ISBN 978 963 258 432 4

DIVIŠOVÁ, Z.: Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná

obrana. In: Epravo.cz[online]. 2013 [cit. 2016-01-20]. Dostupné z:

<http://www.epravo.cz/top/clanky/automaticka-obranna-zarizeni-nastraznesystemy-a-nutna-obrana-92191.html>

FÖLDVÁRI, J.: Magyar büntetőjog. Általános rész. Budapest, Osiris Kiadó, 2006, 216 s., ISBN: 963 389 6509

KARSAI, K., SZOMORA, Z. 2010. Criminal Law in Hungary. Kluwer Law International BV, Holandsko, 2010.s. 232 ISBN 978-90-411-3375-5

NAGY F., A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről In ACTA JURIDICA ET POLITICA, Tomus LIX., Fasciculus 12., Szeged 2001, 24. S., ISSN 0563-0606 Acta Jur.

Poznámky pod čiarou

[1] bližšie pozri NAGY F., A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről In ACTA JURIDICA ET POLITICA, Tomus LIX., Fasciculus 12., Szeged 2001, s. 13

[2] KARSAI, K., SZOMORA, Z. 2010. Criminal Law in Hungary. Kluwer Law International BV, Holandsko, 2010.s. 72

[3] BELOVICS, E. – BÉKÉS, I. – BUSCH, B. – DOMONKOS, A. – GELLÉR, B. – MARGITÁN, É. – MOLNÁR, G. – Sinku Pál: Büntetőjog. Általános Rész. Budapest, 2009, s. 84

[4] posilnenie účinku zásady anglo-saského právneho systému „*môj dom, môj hrad*“.

[5] NAGY F., A jogellenességet kizáró okok elvi kérdéseiről In ACTA JURIDICA ET POLITICA, Tomus LIX., Fasciculus 12., Szeged 2001, s. 14

[6] KARSAI, K., SZOMORA, Z. 2010. Criminal Law in Hungary. Kluwer Law International BV, Holandsko, 2010.s. 75

[7] k tomu pozri bližšie KARSAI, K., SZOMORA, Z. 2010. Criminal Law in Hungary. Kluwer Law International BV, Holandsko, 2010.s. 76

[8] DIVIŠOVÁ, Z.: Automatická obranná zařízení, nástražné systémy a nutná obrana. In: Epravo.cz[online]. 2013 [cit. 2016-01-20]. Dostupné z:

<http://www.epravo.cz/top/clanky/automatickaobranna-zarizeni-nastrazne-systemy-a-nutna-obrana-92191.html>

[9] FÖLDVÁRI, J.: Magyar büntetőjog. Általános rész. Budapest, Osiris Kiadó, 2006. s. 71

[10] KARSAI, K., SZOMORA, Z. 2010. Criminal Law in Hungary. Kluwer Law International BV, Holandsko, 2010.s. 79